

Penzijní připojištění: kteří občané se jej účastní nejvíce a platí nejvyšší příspěvky?

*Petr Janský**

V tomto článku využívám mikroekonomická data k hledání determinantů zapojení a velikosti příspěvků do penzijního připojištění. Zkoumám základní charakteristiky účastníků penzijního připojištění a poukazuji na ty charakteristiky, které hrají klíčovou roli při rozhodování o participaci v penzijním připojištění a které jsou podstatné pro výši příspěvku. Výsledky přispějí k předpovídání dopadů změn důchodového systému na chování lidí.

Úvod

Český důchodový systém má dlouhodobě dva pilíře – tzv. první a třetí pilíř. Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, které je dávkově definované a průběžně financované prostřednictvím státem spravovaného sociálního pojištění. Tento první pilíř se ze zákona vztahuje na všechny ekonomicky aktivní osoby. K tomuto více informací nabízí například Schneider (2011) nebo Holub (2009); zkušenosti ze Slovenska jsou analyzovány v Sivák – Ochotnický – Čambalová (2011).

Třetí pilíř je dobrovolné penzijní připojištění, kterému se v tomto článku detailně věnujeme. Navazujeme tak na Molek – Molková (2012), podle kterých výnos penzijního připojištění připisovaný účastníkům penzijními společnostmi zpravidla osciluje kolem inflace. Molek – Molková (2012) argumentují, že penzijní připojištění se státním příspěvkem v existující podobě neplní svou primární funkci a bez významné podpory státu není ani schopno konkurovat podílovým fondům životního cyklu či dalším produktům, nabízeným na finančním trhu. Podobně jako Molek – Molková (2012) závěrem nabízíme návrhy na zlepšení tohoto pilíře.

Druhý pilíř není v České republice plně rozvinut – byl zaveden v roce 2013 a nová vláda koncem roku 2014 rozhodla o ukončení jeho existence, k čemuž dojde nejspíše během roku 2015. Tento druhý pilíř krátkodobě umožnil deseti tisícům občanů rozhodnout se pro vyvedení části příspěvků z prvního

* Petr Janský, Ph.D. – odborný asistent; Institut ekonomických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, Opletalova 26, 111 21 Praha 1; výzkumník; CERGE-EI, společné pracoviště UK v Praze a NHÚ AV ČR, v. v. i.; <jansky.peta@gmail.com>. Autor děkuje Liboru Duškovi, Danielu Münichovi, Filipu Pertoldovi, Ondřeji Schneiderovi, Janu Strakovi za podnětné komentáře.

pilíře a spořit si je v penzijních fondech.¹ Tento nyní ukončovaný druhý pilíř zahrnoval vyvedení 3 procentních bodů důchodového pojištění z prvního pilíře a nutnost přidat k tomu další 2 procentní body ze mzdy a jejímu hodnocení se věnovali například Schneider – Šatava (2012).

Tento druhý pilíř měl mnohé společné rysy se zde zkoumaným třetím pilířem, například dobrovolnost a státní podporu, ale v některých jiných ohledech se zásadně lišil.² Pro nastavení a zavádění druhého pilíře důchodového systému bylo zásadní, aby vláda (a penzijní fondy) věděla, kdo se k němu rozhodne dobrovolně přidat, a detailní informace o účasti v existujícím třetím pilíři, penzijním připojištění, tedy mohly alespoň napovědět.³

Článek pokračuje následujícím způsobem. V následující kapitole uvádím základní otázku – kdo se účastní penzijního připojištění? – včetně relevantní zahraniční literatury a dat, která k zodpovězení této otázky využívám. V další

¹ V ekonomické literatuře je druhým pilířem většinou chápán také soukromý pilíř, do kterého jsou ale příspěvky povinné (na rozdíl od současného českého druhého pilíře, který je dobrovolný). Takto druhý pilíř definuje i Světová banka ve své vlivné knize (World Bank, 1994). Zároveň v rámci mezinárodního srovnání existuje řada variant tohoto druhého pilíře a Česká republika se spolu s okolními zeměmi a některými zeměmi Jižní Ameriky řadí k těm, kde jsou penzijní společnosti provozovány na ziskovém principu, spíše než neziskovém, jak je zvykem v některých vyspělých evropských zemích nebo USA. V České republice do roku 2012 existovalo penzijní připojištění a zde je tento produkt pro jednoduchost takto nazýván v roce 2013. Ve skutečnosti však byl tento produkt od roku 2013 nahrazen novým produktem – doplňkovým penzijním spořením. Od 1. ledna 2013 lze uzavírat nové smlouvy pouze k tomuto novému produktu. Současné již není možné uzavírat dřívější penzijní připojištění. Účastníci doplňkového penzijního spoření (v rámci tzv. nových účastnických fondů) budou mít nárok na stejný státní příspěvek jako účastníci dřívějšího penzijního spoření (kteří dnes spoří v tzv. transformovaných fondech).

² Druhý pilíř a penzijní připojištění se liší například v tom, jak velkým příspěvkům a jakým způsobem občany motivují. Druhý pilíř motivuje vyvedením tří procentních bodů z prvního pilíře a účast v něm tedy ovlivňují nejen podmínky druhého, ale i prvního pilíře. Třetí pilíř má spodní i horní hranici pro státní podporu příspěvku a ty omezují motivaci odvádět do něj velmi nízké nebo vyšší příspěvky. Každopádně analyzovat rozdíly mezi těmito dvěma pilíři není cílem tohoto článku a testovat hypotézu o podobnosti chování občanů vzhledem k těmto dvěma pilířům zatím vzhledem k dostupnosti dat není možné. Cílem tohoto článku je především analyzovat penzijní připojištění.

³ Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že se i přes určitou podobnost v řadě charakteristik druhý a třetí pilíř našeho důchodového systému liší a tato komparace tak z definice není přesná. Proto a kvůli ukončování druhého pilíře se detailnímu srovnání v tomto článku nevěnujeme a nabízíme jej jako otázku pro další výzkum – například až budou k dispozici detailní individuální data včetně proměnných ukazujících rozhodnutí jednotlivců o vstupu do 2. i 3. pilíře.

kapitole používám regresní analýzu k upřesnění odpovědí. V předposlední kapitole diskutuji velikost měsíčních příspěvků a následuje závěr.

Literatura a data

Detailní informace o účasti v existujícím třetím pilíři jsou k dispozici v datovém souboru Životní podmínky (SILC) Českého statistického úřadu, kde o každém ze zhruba 21 tisíc jednotlivců reprezentativního vzorku jsou informace o účasti (a její intenzitě) v penzijním připojištění a základních charakteristikách včetně příjmu, věku nebo pohlaví.

Kdo tedy využívá penzijní připojištění? Ministerstvo financí České republiky (MF ČR, 2013) nám mimo jiné říká, že penzijní připojištění využívalo ke konci roku 2012 přes pět milionů osob. K nejrychlejšímu nárůstu počtu uzavřených smluv došlo za posledních jedenáct let ve druhé polovině roku 2012, očividně ve spojitosti se změnou podmínek od počátku roku 2013. O tom, kdo jsou tito účastníci penzijního připojištění, se však nedozvíme z informací MF – a pokud vím, tak ani jiných veřejných zdrojů – téměř nic.

V zahraničí existují studie zabývající se podobnými otázkami pro zahraniční důchodové systémy. Pro USA Munnell – Sundén – Taylor (2001) docházejí ke zjištění pozitivního vztahu mezi účastí v podobných dobrovolných penzijních schématech a příjmem, věkem nebo vzděláním. Huberman – Iyengar – Jiang (2007) dále zjišťují větší pravděpodobnost účasti mezi ženami.

V reprezentativním vzorku populace Životní podmínky (SILC) Českého statistického úřadu (2011) jsou obsaženy jedny z mála dostupných informací o charakteristikách přispěvovatelů penzijního připojištění. Výsledky základních deskriptivních statistik uvádím v tabulkách č. 1 a 2. Tabulka č. 1 má na vertikální ose typ pracovní aktivity a na horizontální ose příjmový kvantil.⁴ Podobně jako Munnell – Sundén – Taylor (2001) pro USA i zde sleduji vztah mezi rozhodnutím účastnit se dobrovolného důchodového schématu a čistým příjmem a podobně jako oni nacházím pozitivní korelaci. Zároveň volím analýzu z pohledu příjmu, protože takto lze hodnotit jeho redistribuční vlastnosti.

⁴ Příjmové kvantily jsou spočítány pro všechny jednotlivce ve vzorku, a pro tabulku č. 3 zůstávají stejné, i když ukazuje pouze data pro ty, co mají nenulové příspěvky.

Tab. 1: Podíl osob přispívajících nenulovou částkou na penzijní připojištění dle pracovní aktivity a příjmů jednotlivce (%)

	0-20 % (nejchudší)	20-40 %	40-60 %	60-80 %	80-100 % (nejbohatší)	Průměr
Zaměstnanec – plný úvazek	15	39	49	59	68	60
Samostatně činný – plný úvazek	59	47	50	49	56	53
Nezaměstnaný	17	31	35	37	67	29

Poznámka: Z tabulky vynecháváme prezentaci dat, s výjimkou průměru za celou populaci, pro skupiny ekonomicky neaktivní a skupiny, pro něž je nedostatek dat.⁵

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: Český statistický úřad (2011).

Z tabulky č. 1 vyplývá, že čím vyšší příjmy, tím pravděpodobněji mají jednotlivci téměř ve všech skupinách penzijní připojištění (tj. nenulové příspěvky na penzijní připojištění). To je podobné výsledku v Schneider – Šatava (2012) a jejich podobným výsledkům o výhodnosti zaváděného druhého pilíře pro osoby s vyššími příjmy. Mezi nejchudší pětinou zaměstnanců na plný úvazek přispívá do penzijního připojištění pouze 15 % a mezi nejbohatší pětinou jsou to více než dvě třetiny.

Zajímavé je, že u samostatně podnikajících účast na penzijním připojištění na příjmu nijak zjevně nezávisí a kolísá okolo jedné poloviny pro všechny příjmové skupiny, což může být způsobené tím, že nejchudší pětina samostatně činných není vlastně příliš chudá, viz také diskuze v Dušek – Kalíšková – Münich (2013). Pro všechny jedince z reprezentativního vzorku jsou pak mezi pětinou s nejnižšími příjmy 3 % spořících v penzijním připojištění a mezi pětinou s nejvyššími příjmy je to 64 % spořících, přičemž mezi těmito extrémy podíl spořících roste spolu s příjmem. Tento výsledek není vzhledem

⁵ Nevhodnost dat mi brání i v zodpovězení otázek – ohledně vlivu příspěvků zaměstnavatelů jako potenciálně důležitého determinantu účasti v penzijním připojištění nebo příjmů současných důchodců z penzijního připojištění (kteří důchodci a kolik čerpají důchod z penzijního připojištění?) – které bych rád zodpověděl pomocí dat Českého statistického úřadu. Například v případě čerpání je ale v těchto datech pouze 47 jedinců, kteří čerpali důchod z penzijního připojištění (z celkového počtu více než dvaceti tisíc osob ve vzorku), což je způsobeno, kromě omezené velikosti vzorku a tedy i osob v důchodovém věku, i dalšími faktory. Například řada lidí se rozhoduje vybrat penzijní připojištění jednorázově a o těchto nemám dostačující informace. Tyto skutečnosti vylučují smysluplnou empirickou analýzu a nanejvýš ukazují na to, jak malou roli penzijní připojištění pro současné důchodce možná hraje.

k vlastnostem penzijního připojištění překvapivý, ale zde nejspíše poprvé jasně vyčíslený: lidé s vyšším příjmem se s větší pravděpodobností účastní penzijního připojištění.

Tabulka č. 2 ukazuje průměrný roční příspěvek těch, kteří přispívají do penzijního připojištění. Vztah příjmu a velikosti příspěvků do penzijního připojištění pro ty, kdo se ho účastní, je podobný jako u pravděpodobnosti samotné účasti. Čím vyšší příjmy, tím vyšší je průměrný příspěvek (příspěvky na penzijní připojištění v Kč za rok). Příspěvky účastníků v zaměstnaneckém poměru se zvyšují od 2981 korun ročně pro nejnižší kvantil až po 6992 korun pro nejvyšší kvantil. U samostatně činných je závislost příspěvku na příjmu mnohem slabší (podobně jako u samotné účasti) a druhá nejvyšší u prvního kvantilu (i vzhledem k tomuto překvapujícímu výsledku bereme na samostatně činné osoby zvláštní zřetel v následné regresní analýze).

Tab. 2: Průměrný roční příspěvek v korunách těch, kteří přispívají do penzijního připojištění

	0-20 % (nejchudší)	20-40 %	40-60 %	60-80 %	80-100 % (nejbohatší)	Průměr
Zaměstnanec – plný úvazek	2 981	3 951	4 303	5 437	6 992	6 009
Samostatně činný – plný úvazek	9 323	6 495	6 966	8 313	10 311	9 128
Nezaměstnaný	3 114	3 916	4 085	7 239	5 141	4 301

Poznámka: Příjmové skupiny jsou definovány napříč ekonomickými skupinami, tj. ne pro každou ekonomickou skupinu zvlášť. Z tabulky vynecháváme prezentaci dat pro skupiny ekonomicky neaktivní a skupiny, pro něž je nedostatek dat.

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: Český statistický úřad (2011).

Analýza penzijního připojištění

Kromě deskripce základních ukazatelů analyzují penzijní připojištění i pomocí regresní analýzy. Jedním z důvodů pro toto rozhodnutí je, že zjištěný pozitivní vztah mezi příjmem a pravděpodobností i výší příspěvku může být zapříčiněn jinou veličinou, která není v analýze uvedena, například věkem. Tuto hypotézu testují pomocí jednoduchých regresí. Regresní analýzu zde tak využívám především jako nástroj deskriptivní statistiky a nesnažím se pomocí ní vyvodit nic o kauzálních vztazích mezi veličinami.

Vysvětlovaná proměnná v prvních čtyřech regresích se jmenuje „Přispívání“ a nabývá hodnoty 1 v případě nenulových příspěvků do penzijního připojištění a jinak je rovna nule. Vzhledem k těmto binárním vlastnostem

využívám metodu „probit odhadnutý pomocí maximální věrohodnosti“ (maximum likelihood estimation, MLE). V případě první regrese jsou vysvětlujícími veličinami čistý příjem (kvůli snadnější interpretaci výsledků je vyjádřený v tisících korun) a věk. Věk definuji tak, že jsem osoby rozdělil do pěti skupin dle věku. Mladší než 30 let, starší než 60 let a skupiny po deseti letech mezi těmito dvěma krajními. Do regrese vstupují označení těchto skupin rovna jedné pro jejich příslušníky a jinak rovna nule s tím, že z regrese vynechávám nejmladší skupinu, vzhledem k níž se výsledky tam uvedené vztahují.

Výsledky této jednoduché regrese na datech SILC v podobě mezních efektů jsou v tabulce č. 4 ve sloupci 1. Koeficient u všech uvedených věkových skupin je kladný a statisticky signifikantní, a tedy věk je dle očekávání spojen s větší pravděpodobností účasti v penzijním připojištění. Zároveň však i koeficient u příjmu zůstává kladný a statisticky signifikantní, takže zamítáme hypotézu, že by tento pozitivní vztah byl způsoben pouze věkem.

Zde prezentované mezní efekty umožňují snadnou interpretaci – například hodnota 0,4 u proměnné „Věk – třicátníci“ ve sloupci 1 tak znamená, že ekonomicky aktivní třicátníci mají o 40 procentních bodů vyšší pravděpodobnost účasti v penzijním připojištění oproti kontrolní skupině ekonomicky aktivních lidí, kterým je méně než 30 let.

Tab. 3: Vliv charakteristik lidí na pravděpodobnost přispívání a velikost příspěvku

Číslo sloupce	1	2	3	4
Metoda	Probit	Probit	Probit	Probit
Prezentované výsledky	Marginální efekty	Marginální efekty	Marginální efekty	Marginální efekty
Vysvětlovaná veličina	Přispívání	Přispívání	Přispívání	Přispívání
Vzorek dat	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní
Čisté příjmy	0,001*** (0,000)	0,001*** (0,000)	0,001*** (0,000)	0,000*** (0,000)
Věk – třicátníci	0,405*** (0,013)	0,410*** (0,013)	0,312*** (0,015)	0,315*** (0,015)
Věk – čtyřicátníci	0,467*** (0,012)	0,473*** (0,012)	0,351*** (0,016)	0,357*** (0,016)
Věk – padesátníci	0,541*** (0,011)	0,550*** (0,010)	0,448*** (0,014)	0,458*** (0,014)

Číslo sloupce	1	2	3	4
Věk – šedesátníci a starší	0,323*** (0,017)	0,331*** (0,017)	0,301*** (0,020)	0,310*** (0,020)
Pohlaví – muž			0,083*** (0,010)	0,078*** (0,010)
Odpracované hodiny			0,006*** (0,000)	0,006*** (0,000)
Zdravotní stav			0,030*** (0,004)	0,032*** (0,004)
Samostatně činný		0,056***		0,068***
Číslo sloupce	5	6	7	8
Metoda	OLS	OLS	OLS	OLS
Prezentované výsledky	Parametry	Parametry	Parametry	Parametry
Vysvětlovaná veličina	Příspěvek	Příspěvek	Příspěvek	Příspěvek
Vzorek dat	Příspěvající	Příspěvající	Příspěvající	Příspěvající
Čisté příjmy	9 115*** (0,361)	8 704*** (0,371)	7 971*** (0,398)	7 628*** (0,406)
Věk – třicátníci	553 355*** (214 630)	548 628** (214 353)	543 364** (215 309)	539 766** (215 095)
Věk – čtyřicátníci	1 267 317*** (215 765)	1 269 856*** (215 484)	1 206 341*** (219 909)	1 212 368*** (219 693)
Věk – padesátníci	2 954 353*** (205 490)	3 018 522*** (205 690)	3 036 013*** (210 730)	3 087 106*** (210 889)
Věk – šedesátníci a starší	2 085 017*** (207 119)	2 257 787*** (210 189)	2 796 594*** (228 939)	2 911 599*** (230 432)
Pohlaví – muž			0,121 (112 686)	-37,041 (112 940)
Odpracované hodiny			23 481*** (3 576)	22 417*** (3 582)
Zdravotní stav			-110 661** (48 136)	-100 766** (48 148)
Samostatně činný		557 105***		493 614***

Poznámka: P-hodnota je v závorkách a hvězdičky využíváme k jejímu zachycení dle následující legendy: *** = $p < 0,01$, ** = $p < 0,05$, * = $p < 0,1$.

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: Český statistický úřad (2011).

Další regrese v tabulce č. 4 buď zahrnují (v případě sloupců 2 až 4) další vysvětlující veličinu anebo (v případě sloupců 5 až 8) jinou vysvětlovanou veličinu opět s různými možnostmi vysvětlujících veličin. Touto jinou vysvětlovanou proměnnou je „Příspěvek“, což je roční příspěvek v českých korunách do penzijního připojištění. Pro odhad těchto regresí využívám vzorek jen s aktivně přispívajícími, tj. vzorek obsahuje pouze osoby s nenulovým příspěvkem do penzijního připojištění. Regresi odhadujeme pomocí obyčejných nejmenších čtverců (ordinary least squares, OLS).

Mezi další vysvětlující veličiny patří pohlaví – muž nabývá hodnoty 1 pro muže a 0 pro ženu. Ze sloupců 3; 4 a 7; 8 vyplývá, že muži spoří s o 8 procentních bodů vyšší pravděpodobností než ženy, ale pohlaví není asociováno s vyššími nebo nižšími příspěvky. Další vysvětlující veličiny jsou následující. Veličina samostatně činný nabývá hodnoty 1 pro osoby samostatně výdělečně činné, jinak 0. Odpracované hodiny značí obvyklé množství odpracovaných hodin za týden. Zdravotní stav je oznámkován na škále 1 (velmi dobrý) až 5 (velmi špatný).

Celkově výsledky regresí v tabulce č. 4 naznačují několik zajímavých skutečností vedle signifikantně pozitivního vztahu mezi penzijním připojištěním a věkem a příjmem, což je potvrzení podobných výsledků, ke kterým dospěli Munnell – Sundén – Taylor (2001) pro USA. Zajímavá je také nelineárnost vztahu mezi věkem a penzijním připojištěním – marginální efekty ve sloupci 4 (a více méně podobné koeficienty ve sloupci 8) obecně rostou s věkem, ale klesají pro skupinu šedesátníků a starších. Nabízí se možné vysvětlení pomocí teorie životního cyklu, kde různé věkové skupiny mají různé motivace pro účast v penzijním připojištění. Pro jejich podrobnější testování však nemáme dostupná data.

Muži mají větší pravděpodobnost účasti v penzijním připojištění o zhruba osm procentních bodů a ti, kteří pracují více hodin týdně, mají i vyšší velikosti příspěvků (výsledky statisticky signifikantní na 99% úrovni spolehlivosti). O vysvětlení tohoto pozorování můžeme spíše jenom spekulovat – například tím, že tyto skupiny osob vnímají sebe jako živitele domácnosti a pocit této zodpovědnosti i do budoucna promítají v rozhodnutí spořit si (a případně spořit si více) i prostřednictvím penzijního připojištění. Vyšší pravděpodobností přispívat u mužů se naše výsledky liší od (Huberman – Iyengar – Jiang, 2007), kteří pro USA nachází větší pravděpodobnosti přispívání mezi ženami.

Tyto výsledky jsou ale v souladu s Schneider – Šatava (2012) a jejich podobným výsledkem pro výhodnost druhého pilíře spíše pro muže a osoby s vyššími příjmy. Naopak v případě věku se naše výsledky výrazně liší od Schneider – Šatava (2012) – druhý pilíř je ze své podstaty výhodný především pro mladší ročníky, kdežto využívání penzijního připojištění je dle výsledků pravděpodobnější u starších lidí.

Horší zdravotní stav zvyšuje pravděpodobnost přispívání, ale naopak snižuje přispívané množství. To by mohlo být vysvětleno například tak, že lidé v horším zdravotním stavu si uvědomují potřebu spořit na stáří silněji, ale i kvůli svému zdravotnímu stavu nejsou schopni nebo ochotni spořit příliš velké částky. Výsledky zachycené v sudých sloupcích ukazují robustnost výsledků v lichých sloupcích vzhledem k zahrnutí ukazatele samostatně činných osob, který má pozitivní a na 99% hladině statisticky signifikantní koeficienty a značí tak – částečně překvapivě, vzhledem k výsledkům v tabulce č. 3 – vyšší pravděpodobnost účasti a vyšší příspěvky do penzijního připojištění u samostatně činných osob.

Výše státního příspěvku

Pomocí dat Českého statistického úřadu v následující části zkoumám vliv státního příspěvku na vlastní příspěvek do penzijního připojištění. Kromě státního příspěvku je penzijní připojištění podporováno i možností odečíst si od základu daně z příjmu součet příspěvků zaplacených ve zdaňovacím období na penzijní připojištění až 12 000 Kč. Výše státního příspěvku na penzijní připojištění je vázaná na výši vlastního příspěvku a tento vztah doznal od roku 2013 změn. Jak ukazuje tabulka č. 4 pro měsíční data, dříve nebylo možné získat vyšší státní příspěvek než 150 Kč a k tomu stačilo přispívat ze svého minimálně 500 Kč. Od roku 2013 má občan nárok na minimální státní příspěvek 90 Kč až od výše vlastního příspěvku 300 Kč a na maximální státní příspěvek ve výši 230 Kč dosáhne až od vlastního příspěvku 1000 Kč.

Tab. 4: Výše státních příspěvků měsíčně a v Kč

Vlastní příspěvek	Státní příspěvek do roku 2012	Státní příspěvek v roce 2013
100	50	0
200	90	0
300	120	90
400	140	110
500	150	130
600	150	150
700	150	170
800	150	190
900	150	210
1 000 a vyšší	150	230

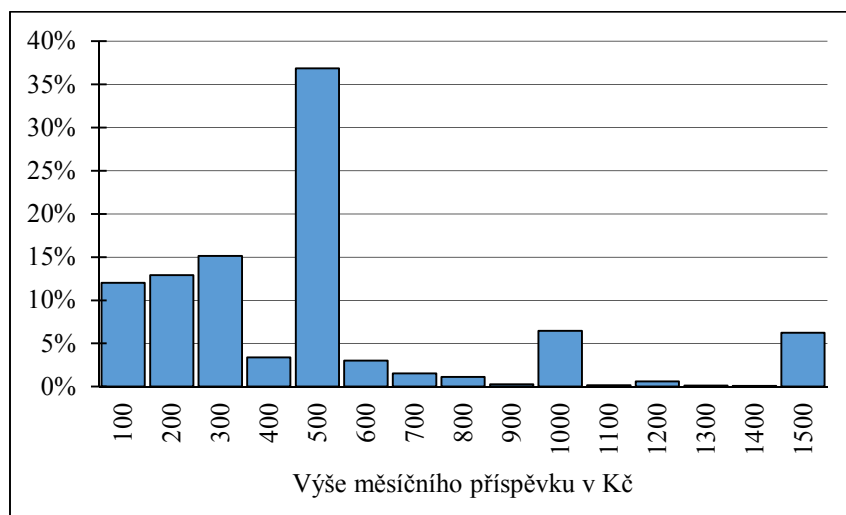
Poznámka: Částky v korunách, výše státních příspěvků od roku 2013 se týká i dosavadních smluv.

Zdroj: Zákon č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením

Velikost vlastních příspěvků zachycuje obrázek č. 1 a je zřejmé, že velikost státního příspěvku ovlivňuje chování lidí. Velká část spořicíků občanů (v našem vzorku 36,3 %) se z tohoto pohledu chová optimálně a rozhodla se spořit minimální částku (500 Kč) potřebnou k tomu, aby si zajistili maximální státní příspěvek (150 Kč). Řada lidí zvolila přispívat násobky této kulaté částky. Lidé spořící 1000 Kč nebo více s největší pravděpodobností nezmění svoje chování – získají nově vyšší státní příspěvek, ale ne motivaci spořit více.

To, že velká část spoří právě 500 Kč, je konzistentní s optimistickým pohledem, že lidé mají chuť a potenciál spořit si na důchod více, než je tomu nyní – ať už v rámci penzijního připojištění, nového druhého pilíře nebo jiných dlouhodobých spořicíků produktů. Volba této hraniční částky ukazuje, že kdyby například stát zvýšil podporu nebo minimální hranici pro tuto maximální podporu, zvýšili by tito občané svůj vlastní příspěvek.

Obr. 1: Histogram vlastních příspěvků do penzijního připojištění

Poznámka: Histogram pro osoby, které jsou zapojené do penzijního připojištění, a tedy mají nenulový příspěvek a zároveň jejich měsíční příspěvek nepřesahuje 1500 Kč (tedy kvůli smysluplnosti zobrazení z histogramu vynechávám zhruba tři promile vzorku s vyššími příspěvky, než je 1500 Kč měsíčně).

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: Český statistický úřad (2011).

To se se změnou výše a podmínek státních příspěvků od začátku roku 2013, zaznamenaných v tabulce č. 4, částečně děje. Část lidí spořicíků pod úroveň 300 Kč měsíčně je motivována změnou státního příspěvku ke zvýšení tohoto svého

spoření. Řada lidí spořících 500 Kč měsíčně je od roku 2013 vzhledem k poklesu státního příspěvku z dřívějších 150 na 130 Kč motivovaná ke zvýšení vlastního a tedy i státního příspěvku. Možnost získat nejvyšší možnou státní podporu až od vlastní úločky 1000 Kč měsíčně vede mnohé ke spoření právě této částky a zvýšení vlastních příspěvků.

Toto zvyšování vlastních příspěvků na penzijní připojištění pro stávající pojištěné a tedy i tyto změny od roku 2013 lze hodnotit spíše pozitivně, i když rigorózní zhodnocení dopadů bude možné provést až zpětně, až budou k dispozici data, což bude ke zpoždění publikace dat nejdříve koncem roku 2015. Nezodpovězenou otázkou zůstává, jaký tato změna má vliv na nové klienty penzijního připojištění a jestli je neodradí nemožnost spořit se státní podporou menší částku, než je 300 Kč měsíčně. Další nezodpovězenou otázkou, a zároveň i doporučením pro vládu pít se po jejím zodpovězení, je, zda není možné ještě zlepšit motivaci ke spoření na důchod dalšími změnami podmínek a výše státního příspěvku – například dalším zvýšením minimálních nutných příspěvků k dosažení jednak minimální (dnes 300 Kč), ale i té maximální státní podpory (dnes 1000 Kč). V souhrnu je pravděpodobné, že tyto změny zvýší výdaje státního rozpočtu na státní podporu penzijního připojištění, ale tento odhad nemám podložený analýzou a konkrétní dopady změn na státní rozpočet, podobně jako na chování lidí, ukáže až čas.

Závěr

Na detailních datech Českého statistického úřadu jsem ukázal vyšší pravděpodobnost přispívání a vyšší příspěvky penzijního připojištění u mužů, zaměstnanců s vyšším příjmem, starších lidí a osob pracujících více hodin týdně. Jednou z otázek zůstává, zda vyšší využívání penzijního připojištění skupinami obyvatel s vyššími příjmy bylo zamýšleným nastavením důchodového systému. Další otevřenou otázkou je, jak by se měli – vedle spoření v prvním pilíři – na důchod zabezpečit lidé, kteří penzijní připojištění (a případně dalších podobných, státem podporovaných spořících produktů, jako například stavebního spoření) nevyužívají. Má stát nabídnout těmto skupinám obyvatel – například těm s nižšími příjmy – alternativní pobídku ke spoření na důchod a jak by tato nabídka měla vypadat?

Mnoho lidí přispívá do penzijního připojištění částkou 500 Kč měsíčně, aby tak dle podmínek platných do roku 2012 dosáhli na maximální možný státní příspěvek ve výši 150 Kč. Ochota přispívat právě touto hraniční částkou naznačuje možnosti mnoha občanů spořit ještě více – ať už v rámci penzijního připojištění, druhého pilíře nebo jiných dlouhodobých spořících produktů. Právě k vyššímu spoření vybízí změny důchodového systému platné od roku 2013: zavedení druhého pilíře i změny podmínek pro státní příspěvky penzijního připojištění. Důležité bude rigorózní hodnocení jejich dopadu na zapojení se a velikost příspěvků do jednotlivých pilířů, a to především zpětně pomocí dat na

úrovni jednotlivců. Zároveň změny těchto podmínek nejspíše ukážou na další potenciál pro ještě efektivnější podporu spoření na důchod. Otázkou pro stát tedy je, jestli k další změně podmínek přistoupí, a otázkou pro další výzkum je, jak by tyto podmínky měly optimálně vypadat.

Literatura

- [1] Český statistický úřad (2011): *Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2010*. Praha: Český statistický úřad.
- [2] Dušek, L. – Kališková, K. – Münich, D. (2013): *Distribution of Average, Marginal and Participation Tax Rates among Czech Taxpayers: Results from a TAXBEN Model*. Finance a úvěr, 2013, roč. 63, č. 6, s. 474-504.
- [3] Holub, M. (2009): *Non-contributory Periods – a Significant Element of the Czech Pension Reform*. Politická ekonomie, 2009, roč. 57, č. 4, s. 471-494.
- [4] Huberman, G. – Iyengar, S. S. – Jiang, W. (2007): *Defined Contribution Pension Plans: Determinants of Participation and Contributions Rates*. Journal of Financial Services Research, 2007, roč. 31, č. 1, s. 1-32.
- [5] MF ČR (2013): *Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění k 31. 12. 2012*. [online], Praha, Ministerstvo financí ČR, c2013, [cit. 17. 7. 2013], <<http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/monitoring/vyvoj-penzijniho-pripojeni/2013/zakladni-ukazatele-vyvoje-penzijniho-pri-12753>>.
- [6] Molek, J. – Molková, P. (2012): *Analýza penzijního připojištění se státním příspěvkem: současnost a budoucnost*. FÓRUM Sociální politiky, 2012, roč. 6, č. 1, s. 25-29.
- [7] Munnell, A. H. – Sundén, A. – Taylor, C. (2001): *What Determines 401 (K) Participation and Contributions*. Social Security Bulletin, 2001, roč. 64, č. 3, s. 64-75.
- [8] Schneider, O. (2011): *Penzijní dluh: Břímě mladých*. [online], Praha, Národohospodářský ústav AV ČR, c2011, [cit. 26. 3. 2015], <http://idea.cerge-ei.cz/documents/Studie_2011_02_Penze.pdf>.
- [9] Schneider, O. – Šatava, J. (2012): *Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře?* [online], Praha, Národohospodářský ústav AV ČR, c2012, [cit. 26. 3. 2015], <http://idea.cerge-ei.cz/documents/studie_2012_04.pdf>.
- [10] Sivák, R. – Ochotnický, P. – Čambalová, A. (2011): *Fiscal Sustainability of Pension Systems*. Politická ekonomie, 2011, roč. 59, č. 6, s. 723-742.
- [11] World Bank (1994): *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*. [online], Washington, D. C., World Bank, c1994, [cit. 17. 4. 2013], <<http://ina.bnu.edu.cn/docs/20140606091624951455.pdf>>.

Penzijní připojištění: kteří občané se jej účastní nejvíce a platí nejvyšší příspěvky?

Petr Janský

ABSTRAKT

Článek identifikuje charakteristiky občanů, které ovlivňují zapojení a výši příspěvků do penzijního připojení, 3. pilíře důchodového systému. S využitím dat z výběrového šetření jednotlivců ukazují, že účast mužů ve 3. pilíři je v průměru o 8 procentních bodů pravděpodobnější než u žen, ale jejich průměrné úložky jsou podobné výše. Výrazně vyšší účast i příspěvky vykazují zaměstnanci s vyššími příjmy, osoby starší a pracující více hodin denně. Více než jedna třetina (36 %) účastníků do 3. pilíře přispívala 500 Kč měsíčně, což byl až do konce roku 2012 strop pro nárok na státní příspěvek ve výši 30 haléřů za každou uloženou korunu. Tyto výsledky naznačují, že velká část dospělé populace má dnes sklon k výrazně vyšší míře dlouhodobého spoření než které se skutečně realizuje.

Klíčová slova: Důchodové spoření; Penzijní připojištění; Důchodový systém.

The Government-Subsidized Supplementary Retirement Savings Scheme: Determinants of Participation Rate and Contribution Size

ABSTRACT

The article identifies characteristics of Czech individuals, which influence participation rate and contribution size in the government-subsidized supplementary retirement savings scheme, the 3rd pillar of the pension system. Using the representative sample of individuals, I show that men are by 8 percentage points more likely to participate in the 3rd pillar than women, but their average contributions are of similar size. Higher participation rates as well as contributions exhibit employees with higher incomes, older people and those working longer hours. More than a third (36%) of participants contributed 500 Czech crowns monthly to the 3rd pillar, which was identical with a ceiling, valid until the end of 2012, for a government subsidy of 0.3 crowns per each crown contributed. These results suggest that a large share of population has a larger propensity for long-term saving than they actually save.

Key words: Retirement savings; Supplementary retirement savings; Pension system.

JEL classification: H24; H55; J32; O16.